

בצילא דשבתא

~ בין המצרים ~

שיעורים בהלכה ובאגדה
ממורנו רה"י הגאון רבי בצלאל טולידאנו שליט"א

**'ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר
ודואג על חורבן בית המקדש'**

(שו"ע, סי' א' ס"ג)

יש להבין, וכי רק לירא שמים מכוונת
מצוה זו - להצטער על חורבן בית
המקדש.

המבואר מכך, שכל האבלות הינה על
ריחוק האדם מהשכינה, ורק מי שיש
בו יראת שמים יכול להרגיש את חסרון
המקדש, ואת החסר שלו הנובע מכך,
אבל מי שאינו ירא שמים אינו יודע
מה חסר לו, 'בכל יום בת קול יוצאת
ואומרת אוי להם לבנים שגלו מעל
שולחן אביהם' כדאיתא בגמרא ברכות
(ג.), אבל מי שאין בו יראת שמים, אין
הוא מרגיש שגלה מעל שולחן אביו.

יזכנו ה' לדרגה ביראת שמים, ונחזה
בבנין בית המקדש במהרה, אמן.

להערות והארות,

וכן לקבלת הקונטרס והגיליון השבועי:

betzila39@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

עימוד ועיצוב כריכה:

eb05832722@gmail.com | סטודיו עולם אחר

תוכן העניינים

קדושת מקום המקדש בזה"ז ז

'אע"פ ששוממין - בקדושתן הם עומדים' • קדושת בית הכנסת שחרב • דין שחוטי
חוץ בזה"ז • הטלת מום בקדשים בזה"ז • הקרבה המותרת ואינה לרצון

חינוך המזבח אחרי הקמת ביהמ"ק י

ציווי קרבן התמיד • דין חינוך במזבח חדש • הקרבת קרבנות לאחר שבטלו תמידין
• אמירת פרשת הקרבנות במנחה

בענין נשבע לבטל דברי קבלה יג

עיקר דינא דנשבע לבטל את המצוה • הנפק"מ בהא דלא חלה השבועה • שבועה על
דבר שאינו מפורש בתורה • 'לא תסור' במצוות דרבנן • חלה השבועה וצריך להתירה
• נשבע לאכול בתשעה באב

בענין איסור תלמוד תורה בתשעה באב יז

דין אבלות בתשעה באב • אבלות ת"ב ואבלות רגילה • סיבת איסור ת"ת באבלות
ובת"ב • ערב ת"ב שחל בשבת • שמחת התורה נאסרה ולא שמחת היין • איסור
אכילת בשר בסעודה מפסקת

בדין שבוע שחל בו ת"ב כא

ב' דעות בענין שבוע שחל בו ת"ב כאשר חל בשבת • דין דברים שבצנעה • דין רחיצה
ות"ת בערב ת"ב שחל בשבת • החילוק בין דיני אנינות לדיני אבלות

פניני אגדה

עבודתנו בימי האבלות על בית המקדש כו

טעם השמחה בט"ו באב כט

קדושת מקום המקדש בזה"ז

אנ"פ ששוממין - בקדושתן הם עומדים

ומבואר מדבריו, דהנכנס למקדש בזה"ז חייב כרת, כיון שקדושת המקדש אינה בטלה.

ויעויין בדברי הראב"ד שכתב להשיג וז"ל, סברת עצמו היא זו, ולא ידעתי מאין לו [פי' מנין להרמב"ם לחלק בין א"י לירושלים] וכו', ולא עוד אלא שאני אומר שאפילו לר"י דאמר (יבמות פב:) דקדשה לעתיד לבוא, לא אמר אלא לשאר א"י, אבל לירושלים ולמקדש לא אמר, לפי שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם. וסיים הראב"ד, לפיכך הנכנס עתה שם, אין בו כרת, עכ"ד.

קדושת בית הכנסת שחרב

ויש להקשות, דהרי משנה מפורשת היא במגילה (כח.), דבית כנסת שחרב נוהגים בו כבוד, שנאמר (שם) 'והשימותי את מקדשיכם', קדושתן אף כשהן שוממין, ע"כ. וק"ו למקדש דהרי הוא בקדושתו, ואכן, יעויין בכס"מ ובמהר"י קורקוס שהוכיחו ממשנה זו כדעת הרמב"ם הנ"ל, אולם אכתי תקשה דעת הראב"ד.

ואפשר ליישב, דנקט הראב"ד שרק במקדש שעתיד להתקדש בכבוד ה' הוא שבטלה קדושתו, והיינו שלאחר חורבן בית ראשון נשארה הקדושה במקדש, וע"ז קאי קרא דפרשת בחוקותי, דאף כאשר הן שוממין

הנה כתב הרמב"ם (בית הבחירה פ"ו ה"ד) וז"ל, כל מקום שלא נעשה בכל אלו ובסדר הזה, לא נתקדש קידוש גמור, וזה שעשה עזרא שתי תודות, זכר [למקדש] הוא שעשה ולא במעשיו נתקדש המקום, שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, ובמה נתקדשה, בקדושה ראשונה שקידשה שלמה, שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתה וקידש אותן לעתיד לבוא.

ולהלן שם (הט"ו) כתב, לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אנ"פ שאין שם בית בנוי, ואוכלים קדשי קדשים בכל מקום בעזרה, אנ"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אנ"פ שאין שם חומה, שקדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא.

והוסיף הרמב"ם (הט"ז), ולמה אני אומר במקדש וירושלים שקדושה הראשונה קדושתן לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר (ויקרא כ"ו ל"א) 'והשימותי את מקדשיכם', ואמרו חכמים אנ"פ ששוממין, בקדושתן הן עומדים, עכ"ל.

דלא חזי להקרבה לית לן בה, והיינו שרבא וכל הסוגיא דהתם אזלא כדעת כר"ל, ונמצא שפסק הרמב"ם כרבי יוחנן דקדשה לעתיד לבוא, אולם אי"ז כדעת רבא.

אלא דקשה לי טובא בדברי הרמב"ם, דהנה בסהמ"צ (ל"ת צ"ז) כתב וז"ל, שהזהירו מתת מום בקדשים, וזהו שייקרא מטיל מום בקדשים, וכל מי שיטיל מום לוקה, ובתנאי שיהיה זה בזמן שבית המקדש קיים, דחזאי לקרבן, כמו שהתבאר בע"ז (ג:), עכ"ד, וא"כ מבואר מדבריו דס"ל דבזמן הזה לא מיקרי ראוי להקרבה.

ואילו גבי שחוטי חוץ (שם מצוה צ') כתב הרמב"ם וז"ל, שהזהירו משחוט שום דבר בחוץ, וזה ייקרא שוחט בחוץ. ובסוף דבריו כתב, וממה שראוי שתדעו, כי מי שהקריב בזמן הזה חוץ למקום העזרה חייב [כרת], כמבואר בגמרא בזבחים (ק:): המעלה בחוץ בזמן הזה, רבי יוחנן אמר חייב, וכן הלכה, כי הוא ראוי שיקרב, שהשורש האמיתי אצלנו - שמקריבים אע"פ שאין בית, עכ"ל.

ויש לתמוה דלכאורה סתר משנתו, דהנה לעיל הובאו דבריו שאין איסור להטיל מום בקדשים בזמן הזה, ומדוע גבי שחוטי חוץ נקט הרמב"ם דחייב כרת, ומאי שנא.

וכן יש להקשות על דבריו ביד החזקה, דהנה בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ט ה"ו) כתב, מי ששחט קדשים בזה"ז והעלם חוץ לעזרה חייב, מפני שהוא ראוי ליקרב בפנים.

ואילו בהלכות איסורי מזבח (פ"א ה"ז) פסק להדיא שאינו לוקה על הטלת מום אלא בזמן שביהמ"ק קיים, שהרי היה ראוי לקרבן ופסלו, אבל בזה"ז אע"פ שעבר כל"ת, אינו לוקה.

עדיין עומדין בקדושתן, וכמו שכתב הרמב"ן (ויקרא כ"ו ט"ז), דפרשת בחוקותי רומזת לחורבן בית ראשון, ומינה ילפינן דאף בית הכנסת שחרב עדיין עומד בקדושתו.

אבל לאחר חורבן בית שני, בטלה הקדושה במקדש, ורק בבנין בית שלישי שייבנה במהרה - 'יתקדש בכבוד ה' ויהא קדוש לעולם', והיינו דנקט הראב"ד שלאחר חורבן בית שני בטלה קדושת המקדש, ומפני כך בפרשת כי תבוא הרומזת לחורבן בית שני לא הוזכר ענין זה שעומדים בקדושתו.

דין שחוטי חוץ בזה"ז

הנה גבי שחוטי חוץ בזה"ז, איתא בגמרא זבחים (ק:), המעלה [קדשים] בזה"ז בחוץ, רבי יוחנן אמר חייב, ר"ל אמר פטור, רבי יוחנן אמר חייב, קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, ור"ל אמר פטור, לא קידשה לעתיד לבוא, ע"כ.

ומבואר דלדעת רבי יוחנן, אף בזה"ז חשיב 'ראוי להקרבה', ולדעת ר"ל לא חשיב ראוי להקרבה, ופסק הרמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ט ה"ו) כדעת ר' יוחנן דכתב וז"ל, מי ששחט קדשים בזה"ז והעלם חוץ לעזרה חייב, שהרי מותר להקריב אע"פ שאין בית וכו' [ויש לעיין, מדוע הראב"ד לא השיג על הרמב"ם הנ"ל].

הטלת מום בקדשים בזה"ז

ויש להעיר בדברי הרמב"ם, דהנה בגמרא ע"ז (ג:): מבואר לדעת רבא שאיסור הטלת מום בקדשים מן התורה, היינו דוקא בזמן שביהמ"ק קיים - דחזי להקרבה, אבל בזה"ז

הקרבה המותרת ואינה לרצון

ונראה לומר ע"פ מש"כ הרדב"ז בהלכות איסורי מזבח (שם) וז"ל, ואינו לוקה אלא בזמן שביהמ"ק קיים, דילפינן ליה מדכתיב 'תמים יהיה לרצון', בזמן שהוא לרצון לוקה, בזמן שאינו לרצון - שאין שם בית, אינו לוקה, עכ"ל.

ולפי"ז יש ליישב דברי הרמב"ם, דגבי שחוטי חוץ חייב, משום דאף בזמן הזה חשיב 'ראוי לפתח אוהל מועד', וכמש"כ הרמב"ם שמותר להקריב אע"פ שאין בית, משום דאף דאינו לרצון, מ"מ כשר הקרבן, ולכך חייב.

אולם לגבי האיסור של 'מטיל מום בקדשים', ישנו תנאי נוסף, דצריך תחילה שיהא - 'תמים יהיה לרצון', ולאחמ"כ לפוסלו, ובזמן שאין בית המקדש קיים, לא לרצון חשיב, ולכך שפיר פסק הרמב"ם שהמטיל מום בקדשים בזה"ז אינו לוקה.

ולפי"ז א"ש דרבא לא פליג ארבי יוחנן, דאה"נ ההקרבה מותרת, ומה שאין איסור להטיל מום בקדשים בזה"ז, היינו משום דלא הוה לרצון, ושפיר פסק הרמב"ם כתרוייהו.

וראה רש"י ע"ז (שם ד"ה ה"מ) שכתב לבאר את דברי רבא וז"ל, הני מילי דהוי מטיל מום גמור ואסור משום 'כל מום לא יהיה בו' - בזמן שבית המקדש קיים, דקרינא ביה 'תמים יהיה לרצון', עכ"ד.

והוא כדברינו, דחזי לקרבן היינו ראוי להקרבה לרצון.

עפ"י דברי הרדב"ז הנ"ל, יתבאר היטב הפסוק, 'והשימותי את מקדשיכם' - אף שבזמן שהן שוממין עומדין בקדושתן, ואעפ"כ 'ולא אריח בריח ניחוחכם' - שלא יעלה לרצון, ובזה יתיישבו דברי הרמב"ם על נכון, ודו"ק.

חינוך המזבח אחרי הקמת ביהמ"ק

ציורי קרבן התמיד

מזבח העולה, והרי שנינו שאין מחנכין אלא בתמיד של שחר, ואם לא יקריבו תמיד של שחר לחינוך המזבח, לא יוכלו להקריב אף את של בין הערביים, משום כך כתוב 'את הכבש האחד', היינו המיוחד - מפני שהוא המתיר את ההקרבה במזבח העולה.

אולם בפרשת פנחס איירי לאחר שחינכו את המזבח, ובכהאי גוונא אף אם לא הקריבו תמיד של שחר יכולים עכ"פ להקריב את עולת בין הערביים, כיון דתמיד של שחר אינו מתיר ההקרבה, ואין התמידין מעכבין זה את זה, ומשו"ה כתיב 'את הכבש אחד תעשה בבקר' והשני בין הערביים, ודבריו מתוקים מדבש.

אמנם אכתי קשיא לן, דהרי אף בפרשת תצוה כתוב 'לדורותיכם' וכקושיית הרמב"ן, והיינו דאף לאחר המילואים נצטוו שם לדורות, ומדוע כפלה התורה את חיוב הבאת התמידין.

דין חינוך במזבח חדש

והנראה בזה, דהנה כתב הרמב"ם (תמו"ס פ"א ה"ב) וז"ל, טעו או הזידו ולא הקריבו תמיד של שחר, יקריבו תמיד של בין הערביים, במה דברים אמורים, בשנתחנך המזבח, אבל אם היה מזבח חדש שעדיין לא קרב עליו כלום, לא יקריבו עליו תחילה בין הערביים,

הנה נכפל בתורה הציורי להקריב מידי יום את קרבן התמיד בפרשת תצוה ובפרשת פנחס. כתוב בפרשת פנחס (במדבר כ"ח ד'), 'את הכבש אחד תעשה בבקר וכו'', וכתב רש"י (ד"ה את הכבש) לבאר, דאע"פ שכבר נאמר ענין זה בפרשת תצוה (שמות כ"ט ל"ח), 'וזה אשר תעשה וגו'', היתה זו אזהרה לימי המילואים, אולם כאן ציוותה התורה לדורות.

ויעויין ברמב"ן (שם) שכתב וז"ל, ואינו נכון, כי שם אמר 'עולת תמיד לדורותיכם', עכ"ד. והיינו דסבר הרמב"ן דמאחר ונאמר בפרשת תצוה 'לדורותיכם', א"כ מוכח דאי"ז ציווי רק על ימי המילואים, אלא דנצטוו להקריב תמידין לדורות.

והנראה לומר, דהנה יש לדקדק לשון הפסוקים, דבפרשת תצוה כתוב 'את הכבש האחד תעשה בבקר', ואילו בפרשת פנחס כתוב 'את הכבש אחד תעשה בבקר', ומהו שינוי הלשון.

וכתב מרן הגרי"ז (עה"ת פר' תצוה) לבאר, עפ"י"מ דאיתא במתני' מנחות (מט.), לא הקריבו כבש בבקר, יקריבו בין הערביים. עוד איתא התם, אין מחנכין את מזבח העולה אלא בתמיד של שחר.

ולכך, בפרשת תצוה שעוסקת בימי המילואים, בהם היתה תחילת ההקרבה על

המקום כבר קדוש, לא נאמרה מצות חינוך על המזבח, אבל לדעת רש"י, מצות חינוך היא כעין מה שעשו בימי המילואים, וכדברי החזו"א, ולכך אתי שפיר טפי, דמצות חינוך קיימת לדורות בחינוך מזבח חדש, ועל מצות חינוך זו אמרה תורה בפרשת תצוה 'עולת תמיד לדורותיכם'.

הקרבת קרבנות לאחר שבטלו תמיד

הנה איתא בגמרא תענית (כט.), כשחרב בית המקדש בראשונה, אותו היום ערב תשעה באב היה וכו', והלויים היו אומרים שירה, ומה שירה היו אומרים - 'יִשָּׁב עליהם את אונם וברעתם יצמיטם' (תהלים צ"ד כ"ג), ולא הספיקו לומר 'יצמיטם ה' אלוֹקינו', עד שבאו נכרים וכבשום, ע"כ.

ויש לעיין, דהרי כבר ב"ז תמוז בוטל התמיד, וכמו שכתב הרמב"ם (תעניות פ"ה ה"ב), חמשה דברים אירעו בו, נשתברו הלוחות, ובטל התמיד מבית ראשון וכו', עכ"ד, ומאחר ולא הקריבו תמיד של שחר, כיצד הותר להם להקריב קרבנות אחרים ולומר שירה עליהן, והכתיב 'העולה' ודרשינן דהיא עולה ראשונה.

ובשם מרן הגרי"ז אמרו ליישב, דדין 'העולה' - עולה ראשונה קיים [דאין להקריב קודם לתמיד של שחר] רק כ"ז שאפשר להקריבה, אבל לאחר שעבר זמנה [שעה רביעית לרבי יהודה, וחצות לרבנן], מותר להקריב קרבנות אחרים.

אבל יעויין בדברי הרמב"ן בסהמ"צ (שכחת העשין, מצוה י"א) שכתב וז"ל, שנצטוינו להקריב כל הקרבנות הבאים בחובה או

שאינן מחנכים מזבח העולה אלא בתמיד של שחר, עכ"ל.

ומבואר מדבריו, שאם נהרס המזבח ועשאוהו מחדש ועדיין לא הקריבו עליו, נמי איכא לדינא ד'אין מחנכים את המזבח אלא בתמיד של שחר', נמצא איפוא שמצות חינוך המזבח קיימת לדורות [ועיין רדב"ז (שם) שכתב לדייק, דדוקא אם לא הקריבו עליו מעולם, אבל אם נפגם לאחר שכבר הקריבו עליו, אף שכעת פסול הוא, אין צריך חינוך לאחר תיקונו].

עפי"ז יש לבאר הפסוק בפרשת תצוה, דדין חינוך המזבח שייך 'לדורותיכם', והיינו דכל פעם שיבנו את המזבח מחדש, נאמר הדין ד'אין מחנכים אלא בתמיד של שחר', ובכך תתייבש היטב קושיית הרמב"ן, דבפרשת תצוה איירי במצות חינוך המזבח, ומצות חינוך זו קיימת אף לדורות, אבל בפרשת פנחס נאמר ציווי הקרבת התמידין בכל יום, ודו"ק.

ויעויין בחזו"א (תמו"ס פ"א) שכתב להקשות, מה טיבו של חינוך זה, הרי דוקא בכלי שרת אמרינן דעבודתן מקדשתן, אולם גבי מזבח, אפילו אם נעקר מקטירים אימורים במקומו, ומה שחסר זה רק המתן דמים, אבל קדושת מקומו קיימת ע"י קידוש העזרה, וא"כ מהו חינוך האמור כאן.

וכתב החזו"א לבאר, שחינוך זה אינו קידוש, אלא מצות חינוכו היא כעין מה שעשו במילואים בימי משה ועזרא.

והנראה לומר, דנחלקו רש"י והרמב"ן הנ"ל בגדר מצות חינוך המזבח, דלדעת הרמב"ן מצות חינוך הינה לקדש את המזבח, וכאשר

אמירת פרשת הקרבנות במנחה

ומעודי תמהתי על דברי הטור והשו"ע (סי' מ"ח) בענין קריאת פרשת התמיד, וז"ל הטור: וקבעו לקרות פרשת התמיד, כדאיתא במדרש, בזמן שאין בהמ"ק קיים מה תהא עליהם, אמר לו, כבר הקדמתי להם סדר הקרבנות - כל זמן שעוסקין בהן, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, עכ"ל.

ואילו לגבי תפילת המנחה (סי' רל"ד ס"א) לא הוזכר ענין זה לומר פרשת התמיד במקום תמיד של בין הערביים, ורק הבית יוסף הביא בשם האבודרהם שיש מנהג לומר פרשת הקרבנות במנחה, והביאו הרמ"א בהגה שם.

וצ"ב דהא בשני תמידים התחייבנו, ומדוע לא יהיה חיוב מעיקר הדין לקרות הפרשה אף במנחה.

והנראה לומר עפ"י הדברים הנ"ל, דכיון שבשחרית קראו את פרשת הקרבנות ועדיין לא נבנה המקדש, א"כ אף אם ייבנה המקדש אחר חצות לא יוכלו להקריב תמיד של בין הערביים, מפני שאין מונכין אלא בתמיד של שחר.

ומש"ה לא חשיב זמן הקרבת קרבנות, ושפיר לא קבעו לומר קרבנות בזמן תמיד של בין הערביים, אלא רק בתורת מנהג, ודו"ק.

בנדבה, לא קודם תמיד של שחר ולא אחר תמיד של בין הערביים, והוא אומרו יתברך 'וערך עליה העולה' [היינו על עצי המערכה], כאומרו 'ובער עליה עצים בבקר בבקר', ועל זה עורך העולה תמיד של שחר, ועליה יקטיר כל הקרבנות כולם, ולא על תמיד של בין הערביים, עכ"ל.

המבואר בדברי הרמב"ן שהקטרת כל הקרבנות צריכה להתחיל ביום על העולה הראשונה, וזמן ההקרבה הוא בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערביים בלבד, ועל כך דרשה הגמרא בפסחים (ס:) דחביבה מצוה בשעתה, ולכן אפילו בשבת יקטיר את החלבים על המזבח ולא ידחה את ההקטרה לאחר השבת.

וא"כ יתכן לומר בדעת הרמב"ן, דאם לא הקטירו תמיד של שחר, מותר להקריב רק את התמיד של בין הערביים ולא את שאר הקרבנות, והדרא קושיא כיצד הקריבו אחרי שבטלו תמידין.

אמנם יש להקשות ע"ז, דהא אמרינן במנחות (מט.) דהתמידין אין מעכבין את המוספין. וצ"ל דאע"פ שדין זה הינו מדאורייתא, אבל מ"מ אינו לעיכובא, וא"כ בשעה שבטל התמיד, מקיימים מצות 'עליה' בשאר קרבנות, וכמו שמשמע בגמרא (שם מט:) דמצוה בעלמא היא.

בענין נשבע לבטל דברי קבלה

עיקר דינא דנשבע לבטל את המצוה

הנה איתא בגמרא נדרים (טז:), מנין שאין נשבעין לעבור על המצוות, ת"ל לא יחל דברו, דברו לא יחל אבל מיחל הוא לחפצי שמים, ע"כ, וכתב הר"ן (ד"ה אבל) לבאר וז"ל, אם יש בשבועתו ביטול חפצי שמים, מיחל שבועתו, עכ"ל.

אמנם יש חילוק בענין זה בין נשבע לקיים את המצוה לבין הנשבע לבטל את המצוה, דהנה פסק השו"ע (יו"ד, סי' ר"ח ס"ד) וז"ל, אמר, שבועה שלא אוכל נבלות וטריפות ואכל, אינו חייב משום שבועה, שהרי מושבע ועומד מהר סיני הוא [היינו שאינו חייב משום שבועת ביטוי, דאם נשבע במזיד חייב מלקות, ובשוגג - קרבן עולה ויורד].

[ויעויין בדברי הרמב"ם (שבועות פ"ה הי"א) שכתב הדין באופן הנ"ל, דבין אכל ובין לא אכל, אין כאן חיוב שבועה כלל, לא שבועת ביטוי ולא שבועת שוא, עכ"ד, ובשונה מהשו"ע שכתב הדין בגוונא דאכל].

אולם לגבי נשבע לעבור על איסור, כתב השו"ע (שם ס"ה) וז"ל, נשבע שיאכל נבלה וטריפה וכיוצ"ב, הרי זה לוקה משום שבועת שוא, בין אכל בין לא אכל, עכ"ל.

ומבואר דגוונא שיכול לקיים את השבועה, וכגון שלא יאכל נבלה, או נשבע שיטול לולב וישב בסוכה, אי"ז שבועת שוא כיון

שיכול לקיימה, ורק משום שהוא מושבע ועומד מהר סיני, אין שבועתו שבועה, ומש"ה אפילו אם עבר על השבועה ולא נטל לולב, אינו לוקה, אבל היכא דאינו יכול לקיים את השבועה, וכגון שנשבע לעבור על איסורי תורה, הוי שבועת שוא, ולוקה עליה.

הנפק"מ בהא דלא חלה השבועה

והנה בעיקר הך שבועה דנשבע שלא יאכל נבלות וטריפות, ואמרינן דלא חלה שבועתו, יש להקשות, מאי נפק"מ איכא בדין זה - אם חלה השבועה או לא, הרי אף אם לא תחול השבועה אסור לו לאכול את הנבלה, ומה נוסף במה שהיינו אומרים שתחול השבועה, הרי לא חל עליו שום חיוב חדש, ובפרט בזה"ז שאין חיוב קרבן ומלקות, ויש לתמוה מדוע איפוא הביא השו"ע דין זה להלכה.

ויעויין בדברי הש"ך (שם סק"ה) שכתב לתרץ, דאיכא נפק"מ בחולה שלרפואתו צריך לאכול נבלה, שמותר להאכילו מדין פיקו"נ, ואם השבועה תחול, חייבים להתיר את השבועה כדי שיעבור רק על איסור אחד ולא על ב' איסורים.

ולכך פסק השו"ע שלא חלה השבועה ואין איסור מצד השבועה, אלא יש רק איסור נבלה, ומותר לו לאכול אף בלא התרת השבועה.

והנה לא נכתב בתורה דין איסור תענית בשבת, וק"ו ביו"ט, אלא דין זה נלמד מדברי קבלה, ואם לגבי חצי שיעור נקט הרמב"ם דחלה השבועה אף דאיסורו מדאורייתא, לכאורה ק"ו דבגוונא דאיסורו רק מדברי קבלה נימא דתחול שבועתו ולא מיקרי לבטל את המצוה.

שוב ראיתי, דאף השו"ע פסק כן (או"ח, סי' תק"ע ס"ג), דכתב וז"ל, אבל אם נשבע להתענות בשבת או ביו"ט בפירוש, לא חלה עליו שבועה, דאין שבועה חלה על דבר מצוה, אלא לוקה על שנשבע לשוא ואוכל, ואם נשבע להתענות בחנוכה ופורים חלה שבועה עליו, כיון שאינן אלא מדרבנן. וסיים השו"ע, ונראה לי דהוא הדין לראש חדש וערב יוכ"פ שאינם אלא מדרבנן, אלא שמדברי הרמב"ם נראה שהם של תורה, עכ"ל.

וא"כ מוכח מדברי הרמב"ם והשו"ע דדברי קבלה שניתנו ע"י הנביאים הוו כדאורייתא ממש ולא חלה שבועה, והנשבע לבטל אותם לוקה, אבל במצוות דרבנן - חלה שבועה אפילו לבטל את המצוה, וכן בחצי שיעור חלה השבועה, כיון דילפינן ליה מדרשא ואינו מפורש בתורה אע"פ שאיסורו מדאורייתא [ועי' ביאור הגר"א (ריש סי' תק"ע) שהביא את מקור הדברים].

'לא תסור' במצוות דרבנן

עוד יש לדון, מדוע שבועה חלה על מצוה או על איסור דרבנן, הרי לדעת הרמב"ם, בכל ביטול של מצוה שחיובה מדרבנן עוברים בלאו ד'לא תסור', והרי זה איסור מפורש בתורה, וכמו שכתב הרמב"ם (ממרים פ"א ה"ב)

שבועה על דבר שאינו מפורש בתורה

הנה נתבאר לגבי דבר האסור מדאורייתא לקיים או לבטל האיסור, דלא חלה השבועה כלל, וכאשר נשבע לבטל, הוי שבועת שוא, שהרי אינו יכול לקיימה, ולוקה עליה.

ויש לדון, בגוונא דנשבע שלא לאכול חצי שיעור והיינו פחות מכזית, דאי"ז כתוב מפורש בתורה, האם גם גבי שבועה זו אמרינן דמושבע מהר סיני, ומצינו בזה פלוגתת הרמב"ם והראשונים, דדעת הרמב"ם (שם ה"ז) דאם נשבע שלא לאכול כל שהוא מנבלות וטרפות ואכל פחות מכזית, חייב בשבועה, שהרי אינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני.

וכ"כ בהמשך דבריו (ה"ח), שבועה שאוכל פחות מכזית נבלה וטרפה, חייב בשבועה, עכ"ל, והיינו דמאחר ולא נתפרש בתורה איסור חצי שיעור, אלא מדרשא ד'כל חלב לא תאכלו' ילפינן לה (יומא עד.), שפיר חלה שבועה עליו, וכן פסק השו"ע (שם ס"ד).

אבל דעת הרשב"א בתשובה (סי' תרי"ו הו"ד בש"ך שם סק"ו), דמאחר ואיסור אכילת חצי שיעור הינה מדאורייתא, אין שבועה חלה עליו, וכן כתבו התוס' (שבועות כג: ד"ה דמוקי) דכיון דח"ש אסור מן התורה, מושבע ועומד מהר סיני הוא.

ויש לעיין טובא בדברי הרמב"ם, דהנה כתב הרמב"ם (שם פ"א ה"ו) באופני האיסור של שבועת שוא וז"ל, השלישית, שנשבע לבטל את המצוה, כגון שנשבע שלא יתעטף בציצית, ושלא ילבש תפילין, ושלא ישב בסוכה בחג, ולא יאכל מצה בלילי הפסח, או שיתענה בשבתות ויו"ט, וכן כל כיוצא"ב, עכ"ל [והיינו דאין חלה השבועה, ואינו עובר אלא על איסור שבועת שוא].

שעושה, אינו עובר על לאו, דחכמים מחלו מלכתחילה על כך כיון שאינו חולק ואומר שאינו אמת מה שעשו הם, זהו כלל כוונתו של הרמב"ם, עכ"ד.

ובזה א"ש דבמצוה או איסור דרבנן, כל זמן שאי"ז מחלוקת על החכמים, לא נאמר הלאו ד'לא תסור', ושפיר חלה שבועה עלה.

חלה השבועה וצריך להתירה

והנה כתב השו"ע (יו"ד, סי' רל"ט ס"ו) וז"ל, הנשבע על דבר מצוה דרבנן, כגון שלא להדליק נר של חנוכה או שלא לקרוא המגילה, השבועה חלה וכו', בד"א, בנשבע שלא לעשות מצוה דרבנן או לעשות [בכה"ג חלה עליו שבועתו], אבל אם נשבע לעבור על מצות ל"ת אפילו היא דרבנן, לא חלה עליו שבועה, עכ"ל.

וכבר הקשה הש"ך (שם סק"כ) וז"ל, תמיה לי, דלעיל (סי' רל"ח ס"ד) פסק כרמב"ם דבנשבע לאכול פחות מכזית נבלה חייב בשבועה, אע"ג דחצי שיעור אסור מן התורה כיון שאין לוקין עליו מה"ת, וכאן פסק דאפילו באיסור דרבנן לא חלה השבועה, ומיישב הש"ך, ואפשר דר"ל דאין השבועה חלה שיעבור עליה אלא יש להתירה, עכ"ד, והיינו שחלה השבועה רק לענין שצריך התרת שבועה.

ונראה בביאור דבריו, דאה"נ חל חיוב שבועה מה"ת, ומוטל עליו לעבור על איסור דרבנן אפילו בידיים, אבל נוצר לו ב' מצוות, מחד, יש לו מצוה של 'כל היוצא מפיו יעשה', ואם נשבע לאכול חצי שיעור, אז השבועה מחייבתו לקיים את מה שנשבע, אולם מאידך, יש לו איסור לעשות דבר זה, וכלל זה בידינו - שב ואל תעשה עדיף.

וז"ל, אחד דברים שלמדו מפי השמועה והם תורה שבעל פה, או דברים שלמדו מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, או דברים שעשו אותם סייג לתורה והם הגזרות והתקנות והמנהגים, בכל אחד מדברים אלו מצות עשה לשמוע להם, והעובר על כל אחת מהם עובר בלא תעשה. עי"ש עוד באריכות דבריו, וא"כ יש לתמוה, מדוע תחול השבועה, הא הוי נשבע לבטל את המצוה.

ויעיין בדברי הרמב"ן בספר המצוות (שורש א' עמ' י"ט) שכתב להקשות על הרמב"ם, דלפי"ז לא משכחת לה דין 'ספק דרבנן לקולא', משום שכל ספק דרבנן, הינו ספק 'לא תסור' ושוב הוי ספיקא דאורייתא.

וכתב המבי"ט (קריית ספר) ליישב, והביא הלח"מ את כלל הדברים וז"ל, דהחכמים התנו מתחילה שלא יהא העובר על גזירתם כעובר על דברי תורה, אלא שיהא קל מאוד ושילכו בספק דבריהם להקל, וכיון שאין אנו עוברים על מה שצוותה התורה, שהתורה לא צוותה אלא שישמעו למה שאומרים חכמים ז"ל, והם עצמם אמרו שלא ילכו בדבריהם להחמיר אלא להקל.

וכי תימא, א"כ אין מקום למה שאמר רבינו שכל תקנות ומנהגיהם יש מצות עשה ולא דלא תסור, כיון דהם אמרו שמי שעובר על דבריהם לא יהיה נענש כעובר על דברי תורה, א"כ לא יהיה לו עונש דלא תעשה, לזה תירץ, דאהני לאו ועשה לזקן ממרא שחולק על דבר מדבריהם ואומר שאינו אמת כמו שתקנו הם, אבל מי שעובר על דבר אחד מדבריהם אפילו במזיד, כיון שאינו חולק לומר דאינו אמת מה שצוו חכמים אלא לצורכו ולהנאתו עושה מה

קבלה, ואין שבועה חלה על דברי קבלה, וכמו שפסק הרמב"ם (שם) שאין שבועה חלה להתענות בשבת ויו"ט. ב. הרי נקטינן דשב ואל תעשה עדיף, וצריך לצום ולא לקיים שבועתו.

ואפשר לומר, עפי"מ שכתב המנ"ח (מצוה ש"א סק"ז) לחדש דבצום הרביעי ובצום החמישי, אין העיקר שיתענה ביום זה דוקא, אלא העיקר הוא שיתענה בחודש הזה, והיינו דמדברי קבלה נקבע להתענות בחודש זה ולא ביום מסוים בחודש, ולכן תשעה באב יכול לידחות למחרת דעי"ז מקיימים שניהם, עונג שבת, וחובת הצום.

נמצא שיכול להתענות את צום 'תשעה באב' אף ביום אחר מימי החודש החמישי, ויצא בזה ידי חובת ת"ב, ומש"ה י"ל דלא תיבטל שבועתו מפני זה, אלא דאכתי צ"ע דהרי לא מצינו שכל אחד יוכל לקבוע יום לעצמו.

וזהו הטעם דחכמים יש להם כח לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה, דיש מצות חכמים ויש מצוה של תורה, ובכל שתי מצוות הסותרות זו את זו, אמרינן דשב ואל תעשה עדיף.

ולפי"ז בנשבע לבטל המצוה, אם שבועתו חלה כמו באיסור דרבנן מוטל עליו לעבור על האיסור דרבנן כדי לקיים שבועתו, ומאידך, מוטל עליו לקיים דברי חכמים, ובכה"ג נקטינן דשב ואל תעשה עדיף, נמצא דאסור לו לעבור בידיים איסור דרבנן, ומש"ה לא יקיים שבועתו, ולכך חייב להתיר את השבועה כדי שיוכל לקיים המצוה.

נשבע לאכול בתשעה באב

להמבואר לעיל, יש לעיין בדברי התשב"ץ שפסק, דהנשבע לאכול בתשעה באב, שבועה חלה עליו. ולכאורה יש להקשות: א. הרי התענית בתשעה באב הינה מצוה מדברי

בענין איסור תלמוד תורה בתשעה באב

לפניו בהלכות אבלות, ואם טעו, משיבם בשפה רפה, עכ"ד, ומשמע שמותר לאבל לשמוע ולהרהר בד"ת הנאמרים לפניו.

[ויש לדחות ראיה זו, דהתם מה שנושאים ונותנים עמו היינו דוקא בהלכות אבלות, דבהכי אף לאבל עצמו מותר ללמוד ביחיד, ולכך התירו לו גם להשיב לאחרים בשפה רפה, ופשוט].

עוד מצינו חילוק, דכתב השו"ע בהלכות ת"ב (שם ס"ד), ומותר לקרות כל סדר היום ופרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן ומדרש רבי ישמעאל, ע"כ, ואילו בהלכות אבלות (שם) לא הזכיר היתר זה.

סיבת איסור ת"ת באבלות ובת"ב

והנראה לומר בזה, דהנה הביאו תוס' (מו"ק כא.) בשם ר"ת דהיה אוסר לאבל ללמוד בספר איוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה, והוכיח כן מהא דדוקא לגבי תשעה באב איתא בתענית (ב.) שמותר ללמוד בדברים הרעים, אבל לגבי אבל לא הוזכר הדבר.

והביאו תוס' ראיה לדברי ר"ת, מהא דילפינן במו"ק (טו.) דאבל אסור בת"ת, מדאמר הקב"ה ליחזקאל 'האנק דום' דמשמע שיש לשתוק ולא ללמוד תורה בימי אבלו כלל.

והנראה בביאור שיטת ר"ת, דמאחר ואנו לומדים איסור ת"ת באבל ממה שציווה

דין אבלות בתשעה באב

הנה איתא בגמרא תענית (ב.), כל מצוות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב, אסור באכילה ובשתיה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשה"מ, ואסור לקרות בתורה בנביאים וכתובים, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ואגדות, וקורא במקום שאינו רגיל לקרות [דכיון דלא ידע, אית ליה צערא. רש"י] וכו', משום שנאמר 'פקודי ה' ישרים משמחי לב'. רבי יהודה אומר, אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות, אבל קורא הוא באיוב ובקינות, משום שנאמר 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ע"כ.

ובפשוטו משמע מדברי הגמרא דאיסור ת"ת הוא מדיני אבלות, וכלשון הברייתא 'כל מצוות הנוהגות באבל, נוהגות בתשעה באב', והיינו שיש דין אבלות על חורבן בית מקדשנו.

אבלות ת"ב ואבלות רגילה

אמנם, מצינו בשו"ע כמה חילוקים בין דיני אבלות לדיני תשעה באב, דהנה כתב השו"ע גבי ת"ב (או"ח, סי' תקנ"ד ס"ג) דיש מי שאוסר ללמוד ע"י הרהור. ואילו בהלכות אבלות לא פסק השו"ע דין זה, ובפשוטו משמע דהרהור מותר, וכמו שכתב השו"ע (יו"ד, סי' שפ"ד ס"ד), דאע"פ שאין האבל לומד עם אחרים, מ"מ הם יושבים ונושאים ונותנים

ועפי"ז יש לבאר דסבר השו"ע כדעת ר"ת, ולכך בהלכות ת"ב (שם) הביא, דיש מי שאוסר ללמוד ע"י הרהור, משום דאף לימוד תורה בהרהור מביא לידי שמחה ואסור, אבל בהלכות אבלות לא הביא השו"ע דין זה, כיון שהאיסור באבלות הוא מדין 'האנק דום', ומש"ה מותר לאבל להרהר בת"ת.

ויש להוסיף, דאם המהרהר בדברי תורה היה מחוייב בברכת התורה, משום דהרהור כדיבור, היה אסור לאבל להרהר בד"ת, אלא דהשו"ע לשיטתו דכתב בהלכות ברכת התורה (או"ח, סי' מ"ז ס"ד) שהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך, דהרהור לאו כדיבור, ולכך הותר לאבל להרהר בד"ת.

וכד אתינן להכי, דנקט השו"ע כדעת ר"ת, יתבאר דקדוק נוסף בדברי השו"ע גבי איסור ת"ת, דבהלכות אבלות (שם ס"א) פסק שאבל אסור בת"ת ולא כתב הטעם ד'משמחי לב', ואילו בהלכות ת"ב (שם ס"א) פסק שאסור ללמוד בת"ב והביא את הטעם ד'משמחי לב', ולהנ"ל אתי שפיר, משום דב' דינים חלוקים הם, באבלות זה משום 'האנק דום', ואילו בת"ב נאסר הלימוד משום 'משמחי לב'.

ערב ת"ב שחל בשבת

הנה כתב הרמ"א (או"ח, סי' תקנ"ג ס"ב), ונהגו שלא ללמוד בערב ת"ב מחצות ואילך אלא בדברים המותרים בת"ב, ולכן אם חל בשבת, אין אומרים פרקי אבות, ע"כ.

ויעויין בדברי הט"ז (שם סק"ב) שכתב, הרבה יש לי לתמוה בזה, דאם אין איסור באכילת בשר ויין, ואדרבה חוב הוא לו שבביל כבוד שבת, ולמה נחמיר עליו שלא ילמוד משום

הקב"ה את יחזקאל 'האנק דום' והיינו לשתוק ולא ללמוד תורה בימי אבלו כלל, לכך י"ל דכל מה שבשם תורה יקרא, נאמר עליו האי דינא ד'האנק דום', ומש"ה אסור האבל אף באמירת סדר היום ופרשת הקרבנות, כיון דהוה חפצא של תורה, ומטעם זה, אף לימוד בספר איוב וירמיה שהם מכ"ד ספרים נמי אסור.

אולם גדר איסור ת"ת שנאסר בתשעה באב הוא משום שמחה, וכדאיתא בתענית (שם) דטעמא דאסיר הוא משום 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ולכך כל האיסור בת"ב הוא רק ללמוד דברים שעמלים להבינם ויש בהם שמחה, ומטעם זה אין איסור לומר בת"ב סדר היום והקרבנות, וכן ללמוד דברים הרעים, משום דאין מביאין לידי שמחה.

ואף דר"ת חזר בו והתיר לאבל ללמוד בדברים הרעים, היינו משום דס"ל ד'האנק דום' לא איירי בדברים הרעים שגורמים צער, ולכך התירו לימודם אף לאבל, אבל סיבת האיסור באבלות היא משום החפצא של תורה, ומשא"כ גבי ת"ב האיסור הוא משום שמחה.

אולם מלשון התוס' (שם) משמע, דגם באבל עיקר האיסור הוא משום שמחה מדכתיב 'פקודי ה' ישרים משמחי לב' וכמו האיסור בת"ב.

וכן משמע מדברי הש"ך (יו"ד, שם סק"א) שהביא הא דאסור לאבל לקרות בתורה משום 'פקודי ה' ישרים', ולא הביא את הפסוק ד'האנק דום' [ושמא י"ל דהביא הש"ך פסוק זה כדי להתיר לאבל ללמוד בדברים הרעים].

שאינ קרבנות - כתיב במשלי (ט' ה') 'לכו לחמו בלחמי', וכדאיתא בחגיגה (יד.) 'משען לחם' אלו בעלי תלמוד.

והביאור הוא, דע"י עמל התורה שבע"פ התלמידי חכמים מתחברים ומתלחמים עם קוב"ה כביכול, וזהו סוד ענין 'קוב"ה ישראל ואורייתא חד הוא', דחיבור זה הינו תוצאה מהשמחה בתורה ובעמלה.

ולפי"ז יש ליישב קושיית הט"ז, דיש חילוק בין שמחה משתיית יין לשמחת התורה, דהיין משמח לבב אנוש ותו לא, אבל שמחת התורה מחברת את האדם עם קונו, ויתכן שמכך נובעת השמחה שכל אחד מרגיש אחרי כמה שעות של עמל התורה, כיון שמרגשים יותר קירבה וחיבור לאבינו שבשמים.

ומאחר שנאמר על יום ת"ב 'אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם', שכביכול אין הקב"ה רוצה אותנו ביום זה על שולחנו, וכדי להרגיש ענין זה שהבנים אינם על שולחן אביהם נאסרנו בלימוד התורה, ולכך אע"פ שמותר לשמוח ולשתות יין בשבת זו, מ"מ אסור ללמוד כיון שת"ת הוא חיבור לקוב"ה, וזהו יסוד איסור ת"ת בת"ב, ולכן רק שמחה של תורה נאסרה, ולא נצטוונו להימנע משמחת שתיית יין.

איסור אכילת בשר בסעודה מפסקת

ועל קושייתו השנייה של הט"ז, דהרי אפי' בת"ב עצמו קורין פרשת התמיד והקרבנות, נראה לומר עפ"י מש"כ מרן הגרי"ז זצ"ל (הלכות תעניות), דמעיךר הדין נאסרה אכילת בשר רק בסעודה מפסקת, דאז חשיב כמתו

אבלות. ותו תימא לי, דהא קורין בתורה במנחה, ואפי' בט"ב במידי דשייך ליומיה כגון פרשת התמיד ומשניות דקרבנות - כיון דרגילים לאומרם בכל יום, ולמה ישתנה משניות ופרקים השייכים לאותו שבת, עכ"ד.

והיה מקום ליישב קושייתו בפשטות, שאיסור בשר ויין בסעודה המפסקת הוא משום דעשאוהו כמי שמתו מוטל לפניו ויש לו דיני אנינות, ולכך כיון שבשבת אין דיני אנינות, שפיר אין איסור באכילת בשר ויין, וכדאיתא ברמב"ם (אבל פ"ד ה"י) דבשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין, אולם ת"ת איסורו מדיני האבלות, וכדמשמע בברייתא בתענית (שם), וכיון שבשבת נוהגת אבלות בדברים שבצנעה, אף ת"ת נאסר בשבת זו, וא"כ הואיל ודעת הרמ"א (או"ח, סי' תקנ"ד סי"ט) לאסור דברים שבצנעה אפי' בת"ב שחל בשבת ונדחה, לפיכך פסק הרמ"א דאסור בת"ת מחצות ואילך.

אמנם, לפי מה שביארנו ביסוד איסור ת"ת בת"ב, דהוא משום שמחה, קושיית הט"ז קמה וגם ניצבה, דהרי התירו שמחה ממש בשבת, ואפי' לשתות יין המשמח לבב אנוש הותר, ואף מחוייבים בו כדי לכבד את השבת, נמצא שמצוה לשמוח בשבת זו, ואין ת"ב אוסר זאת, א"כ כ"ש שלא נאסור ללמוד בשבת.

שמחת התורה נאסרה ולא שמחת היין

והנראה ליישב את קושיית הט"ז באופ"א, ע"פ מש"כ הנצי"ב בהעמק דבר (במדבר כ"ח ב') לבאר את הפסוק בפרשת התמיד 'את קרבני לחמי', לחמי - לשון הלחמה וחיבור של שני חפצים לאחד, ופירושו שע"י הקרבנות ישראל מתחברים לקוב"ה, וכיום

שפיר כתב הרמ"א שאסור לומר פרקי אבות
במנחה של שבת זו.

אבל בת"ב עצמו נאסר ללמוד תורה רק
משום השמחה עצמה, ומש"ה רק דברים
הגורמים שמחה נאסרו, אבל הותר לומר
סדר היום ופרשת התמיד.

מוטל לפניו, אבל בת"ב עצמו לא חשיב כמתו
מוטל לפניו, אלא כאבלות שאחר הקבורה.

ואשר על כן הנראה לומר, דהיות וכל תורה
מחברת את עמ"י לאבינו שבשמים, בשעת
סעודה מפסקת כל לימוד תורה אסור, כיון
שזוהי שעת גלות מעל שולחן אביהם, ולכך
עשאוהו כמי שמתו מוטל לפניו. ומשום הכי

בדין שבוע שחל בו ת"ב

ב' דעות בענין שבוע שחל בו ת"ב כאשר חל בשבת

הנה כתב השו"ע (או"ח, סי' תקנ"א ס"ד) וז"ל, לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד, ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה ליום ראשון לאחר השבת, מותר בשתי השבתות בין שקודם התענית [אם חל בשבת] בין לאחר התענית [אם חל ביום ראשון]. וכתב עוד, ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, עכ"ד.

[ויעויין במשנ"ב (שם ס"ק ל"ח) שכתב, דדוקא כאשר חל ת"ב בשבת ונדחה, נהגו לאסור כל שבוע שלפניו, דמטעם מנהג החשיבו זאת כאילו חל ת"ב בשבוע זה, וכל השבוע נאסר, אבל אם חל ביום א', אזי כל השבוע מותר אף לשיטה זו], ויש לעיין במה נחלקו ב' השיטות.

דין דברים שבצנעה

הנה הביא הטור (סי' תקנ"ד) דעת ר"י, דכאשר חל ת"ב בשבת אסור בתשעה"מ, וכדין הקובר את מתו ברגל, דאף דעדיין אינו מתחיל למנות שבעת ימי אבלות, מ"מ אסור בדברים שבצנעה.

והביא הרא"ש את דבריו (תענית, פ"ד סי' ל"ב) וכתב וז"ל, 'הדבר יצא מפי מורי הקדוש וכל עדת ישראל יעשו אותו, וכדאי הוא בית אלקינו לאבד עליו עונה אחת בשנה',

ואע"פ שהמהר"ם מרוטנבורג והרא"ש חלקו על ר"י, מ"מ החמירו כדבריו, עכ"ד.

וכתב השו"ע (סי' תקנ"ד סי"ט) דאם חל ת"ב להיות בשבת מותר בכולן, אפי' בתשעה"מ, והביא הרמ"א את דעת האוסרים, וכתב שכן נהגו לאסור.

ולכאורה הדעות שהביא השו"ע לגבי ת"ב שחל בשבת, אי חשיב השבוע שלפניו כשבוע שחל בו ת"ב או לא, תליא בהאי דינא, אי בשבת זו נאסרו דברים שבצנעה, דאם נאמר שחל שם ת"ב ואיסורו אפי' בשבת, אלא דכמו שמצינו באבלות שאין נוהגים דיני אבלות בפרהסיא, כן הדין אף בשבת ת"ב, א"כ חשיב ממש שבוע שחל בו, אבל אם עיקר שם ת"ב נדחה לאחד בשבת שהוא יום עשירי באב, [וכדכתב הרשב"א (שו"ת, ח"א סי' תק"כ) וז"ל, נראה לי שאין נוהג בו שום אבלות, דהא אמרי' מעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו דאבלות ישנה שאני, וכ"ש דלגמרי עקרוה מתשיעי ואוקמוה, ומעיקרא היה ראוי לקובעו בעשירי כדאיתא התם, עכ"ד], א"כ לא חל ת"ב בשבוע זה, ולכך לא ייחשב השבוע שלפניו כשבוע שחל בו.

ויש להקשות, דמאחר וסתם השו"ע (שם) דאף דברים שבצנעה אינם נוהגים בשבת זו, א"כ מדוע לגבי שבוע שחל בו ת"ב (שם) חשש לדעה זו להחמיר לנהוג שבוע שחל בו, ואילו לגבי עצם הדין לאסור דברים שבצנעה בשבת לא חשש כלל.

לאסור תשה"מ וכדין הקובר את מתו ברגל, משום דתשעה באב ואבלות מישך שייכי אהדדי, והקשה עליו כמה קושיות, והוכיח הרא"ש דבת"ב מקילים יותר מהלכות אבלות, וכן הוכיח מלשון התוספתא 'ואינו מונע מעצמו כלום', דמשמע שאין איסור בשבת זו כלל.

החילוק בין דיני אנינות לדיני אבלות

והנראה, דהנה כתב הנצי"ב (עמק שאלה, סי' קנ"ח סק"ג), דרק תשה"מ נאסר בשבת זו ולא שאר דברים, וביאר הטעם לאסור הוא כדי שלא יבואו לזלזל בצום עצמו.

ולי נראה, דהנה הבאנו את דברי הרמ"א דאסר ללמוד בשבת במנחה פרקי אבות, וכבר כתב הט"ז (סי' תקנ"ג סק"ב) להקשות על דבריו וז"ל, הרבה יש לי לתמוה בזה, דאם אין איסור באכילת בשר ויין, ואדרבה חוב עליו לאכול בשר בשביל כבוד שבת, למה נחמיר עליו שלא ללמוד בשבת משום אבלות, עכ"ד.

ויעויין בדברי הרמב"ם גבי אבלות (אבל פ"ד ה"ו) וז"ל, מי שמתו מוטל לפניו, אוכל לבד ואינו מיסב ואוכל וכו', ולא אוכל בשר ולא שותה יין. בשבת מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומזמן ומזמנים עליו, וחייב בכל המצוות האמורות בתורה חוץ מתשה"מ. נקבר המת, הרי זה מותר לאכול בשר ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו, עכ"ל.

ומבואר בדבריו, דאיסור בשר ויין הינו רק באונן, ומדין 'מתו מוטל לפניו', אולם אחר שנקבר המת, אין איסור באכילת בשר ושתית יין מעיקר דין האבלות.

וביותר יש להקשות, לדעת הטור דהחמיר לאסור תשה"מ בשבת זו, ואילו בדין שבוע שחל בו כתב לאסור רק מטעם מנהג ולא מעיקר הדין, ומשמע דמעיקר הדין אין שם ת"ב בשבת זו, וא"כ צ"ב מדוע החמיר לגבי תשה"מ.

דין רחיצה ות"ת בערב ת"ב שחל בשבת

הנה כתב הרמ"א (סי' תקנ"ג ס"ב) וז"ל, ונהגו שלא ללמוד בערב ת"ב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בת"ב, ולכן אם חל ת"ב בשבת, אין אומרים פרקי אבות, עכ"ד.

וכתב המג"א (שם סק"ז) דהרמ"א לשיטתו שאסר בתשה"מ ודברים שבצנעה, והוסיף המג"א, דלפי"ז כל השבת יהיה אסור ללמוד דברים שאינם מותרים בת"ב, כיון דחשיב דברים שבצנעה, וכ"כ הט"ז (סי' תקנ"ד סק"ט) בדין רחיצה, דלדעת הרמ"א אף רחיצת ידיו בחמין אסורה בשבת זו משום דחשיבא דברים שבצנעה, ובשיטתו אזיל דנהגו לאסור שבת זו מדין שבוע שחל בו.

והנה הרא"ש בתענית (פ"ד סי' ל"ב) הביא את דברי הירושלמי (פ"ד ה"ז) וז"ל, תשעה באב שחל בשבת, שני השבתות מותרים, כיון דנדחית התענית עד יום ראשון לא הוי שבוע שחל ת"ב להיות בתוכה. ובהמשך דבריו הביא את דברי התוספתא (פ"ג ה"ב) דת"ב שחל להיות בשבת, אוכל כל צרכו ומעלה על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו, ואינו מונע מעצמו כלום, כלומר שאינו נמנע מרחיצה וסיכה ותשה"מ, וא"צ לנהוג דברים שבצנעה.

והביא הרא"ש בסיום דבריו את תשובת המהר"ם מרוטנבורג שכתב בשם רבינו יצחק

לשתות לוג - ישתה חצי לוג, אבל בסעודת שבת אינו מונע מעצמו שום דבר ויכול לאכול כהרגלו, דלא נאסרו דברים שבצנעה בשבת, משום דאין דין אונן בשבת אלא רק לענין הנ"ל.

ובזה יש ליישב דעת הטור, דהנה ביאור 'שבוע שחל בו דאסור לספר ולכבס' פירוש, שמתחילים דיני אבלות ונמשכים בכל השבוע שחל בו ת"ב, והוא מדיני אבלות, אבל הא דנאסר תשה"מ בשבת זו אינו מדיני אבלות אלא מדיני אנינות, ומש"ה אינו מושך דין לכל הימים דשבוע זה, דלא חשיב שהתחילה האבלות עד ליום שאחריו, ולכך בדיני שבוע שחל בו, פסק הטור שהוא רק מנהג ולא מעיקר דינא.

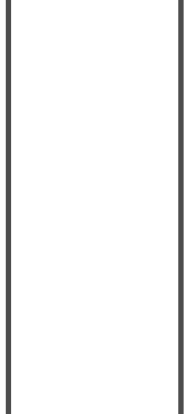
וכן תתיישב דעת השו"ע, שהתיר דברים שבצנעה בשבת, ואילו בדיני שבוע שחל בו ת"ב הביא את דעת הי"א להחמיר, והביאור בזה הוא, דב' דינים חלוקין הן, דדין שבוע שחל בו ת"ב הוא תחילת דיני האבלות, ואילו איסור תשה"מ בשבת הוא מדין האנינות, וא"ש.

ולפי"ז יש ליישב קושיית הט"ז, משום דאיסור אכילת בשר ושתית יין נאסרו מדין אונן, ומאחר ואין דיני אנינות נוהגים בשבת, לכך מותר בבשר ויין, אכן, דיני אבלות נוהגים אף בשבת, ומש"ה כיון דנקט הרמ"א דנהגו לאסור דברים שבצנעה, וחשוב שבוע שחל בו ת"ב וכמשנ"ת, א"כ שפיר יש לאסור בת"ת חוץ מדברים המותרים בת"ב, ולכך כתב המג"א דלדעת הרמ"א יש לאסור הלימוד בכל השבת ולא רק אחר חצות.

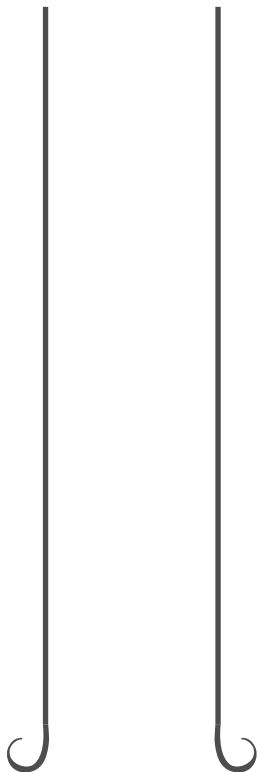
ובזה יש לבאר את דברי הנצי"ב שכתב דרק בתשה"מ אסור, ומשום דרק לגבי ענין זה נתנו חז"ל דין אונן, וכמו שמוכח ברמב"ם בדין אונן דאע"פ שהותר לו בשבת להסב ולאכול בשר, מ"מ נאסר בתשה"מ.

ומהאי טעמא גופא פסק הר"י דבשבת זו נחשב כמי שמתו מוטל לפניו רק לגבי תשה"מ, אולם לא נאמרו בשבת זו שאר דיני אנינות ואבלות.

ומה שנתבאר בתוספתא שאינו מונע מעצמו כלום, פירושו שבערב ת"ב שחל בימי החול - אם היה רגיל עשר אוכל חמש, היה רגיל

פניני אגדה

עבודתנו בימי האבלות על בית המקדש

כתוב במדרש איכה רבתי (פרשה א') וז"ל, איכה ישבה, ג' נתנבאו בלשון איכה: משה, ישעיה וירמיה. משה אמר, 'איכה אשא לבדי', ישעיה אמר, 'איכה היתה לזונה', וירמיה אמר, 'איכה ישבה בדד'. א"ר לוי, משל למטרונה שהיו לה ג' שושבינים, אחד ראה אותה בשלותה, אחד ראה אותה בפחזותה, ואחד ראה אותה בניוולה, כך משה ראה את ישראל בכבודם ושלוותם, ואמר 'איכה אשא לבדי טרחכם', ישעיה ראתה אותה בפחזותה, ואמר 'איכה היתה לזונה', ירמיה ראה אותה בניוולה, ואמר 'איכה ישבה בדד'.

והנה מה שנתבאר במדרש שישעיה ראה אותה בפחזותה, פירושו שסיבת החורבן היתה מה שישאל הלכו אחר האומות ונהגו כמנהגם, וע"ז הוכיחם ישעיה 'איכה היתה לזונה', מלשון 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם'.

וכן ירמיה ראה שעם ישראל נתרחקו מהקב"ה, וחשבו כי אין אלוקיהם עמם ולא בטחו בשמו, ולכן אמר 'איכה ישבה בדד', דע"י המחשבה שאין אלוקי בקרבי והיינו חוסר האמונה, גרמה את החורבן.

אמנם צריך לבאר, מה היתה ה'איכה' של משה רבנו.

והנראה, דהנה כתוב בפרשת דברים (א' ז' - ח'), 'פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי ואל כל שכניו, בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וכו' עד הנהר הגדול נהר פרת, ראה נתתי לפניכם את הארץ בואו ורשו את הארץ'.

וכתב רש"י וז"ל, בואו ורשו את הארץ, אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה. וכן פי' היונתן בן עוזיאל וז"ל, ולא תצטרכו למיטול זיינא [לא תצטרכו כלי זין], עולו ואחסינו ית ארעא [היכנסו ורשו את הארץ].

והנה בנוהג שבעולם, מי שזכה במתנה עצומה, לדוגמא, מצא מציאה גדולה, ובענין אחר היה לו דין תורה עם חבריו על סכום זעום, בודאי היה מוותר ולא שם ליבו לסכום הקטן לעומת המציאה הגדולה שמצא, ואילו כאן, אע"פ שעם ישראל התבשרו על קבלת מתנה גדולה זו, שה' נתן להם את כל ארץ ישראל - ארץ זבת חלב ודבש, ולא זו בלבד אלא אף יקבלוה על 'מגש של כסף', שהגוים ילכו ויפנו מעצמם את ארץ כנען לבני ישראל

בלא מלחמה, ועדיין בני ישראל התפנו לקטנות ופכים קטנים, ובאו למשה רבינו לדיני תורה בענייני ממונות בין אדם לחבירו.

פירוש הדבר, שמה שלא היתה להם שמחה ולא הרגישו שהם מאושרים מהמתנה העצומה שקיבלו, היה משום שלא ידעו להעריך כדבעי את הארץ המקודשת לשכינה, ארץ חמדה שהובטחה לאבותינו, וזוהי סיבה עמוקה לניצני החורבן.

ובזה יתבאר שאמר משה רבנו 'איכה' על כך שישראל לא העריכו את הארץ וקדושתה כדבעי, ואז ביקשו לשלוח מרגלים, והחורבן והגלות שאנו סובלים עד היום, זהו גם מכח חוסר ההבנה בגודל המתנה של ארץ ישראל.

מוטל עלינו תמיד להצטער על חורבן הבית, ובפרט בימים אלו, שתיקנו לנו ניהוגי אבלות, מצווים אנו יותר להתאבל על חורבן המקדש וירושלים, ועיקר האבלות היא, להרגיש וללמוד על כל ההשפעה של בית המקדש, על הניסים שהיו שם בכל זמן ועת, והשפעת השראת השכינה על קיום העולם.

מה חסרנו בכך שאין לנו את עבודת הקרבנות, ובלי המזבח שהיה עושה שלום בין ישראל לאבינו שבשמים.

וכל מי שאינו מתאבל על ירושלים והמקדש, ראוי שיתאבל על חורבן ידידיה - על כך שהוא רחוק מה'.

הנה כתבו המפרשים, ששלושת השבועות של האבלות הינן נגד ג' השבועות שמראש השנה ועד הושענא רבה.

ופירוש הדבר, שע"י הרגשת החורבן וההעדר, אדם יכול להתקרב לבורא עולם, כמו שמתקרב בימים הקדושים שמראש השנה עד הושענא רבה.

כתוב באיכה (ה' י"ז - י"ח), 'על זה היה דוה לבנו וכו'', על הר ציון ששם שועלים הִלְכּוּ בו', ונראה לפרש ע"פ מאי דאיתא במדרש (בראשית רבה, ס"ה כ"ה) שכאשר הרומאים נכנסו לביהמ"ק, הם פחדו ליכנס לבית קדש הקדשים, ולכך הם חיפשו יהודי שיסכים להיכנס, ויטול לעצמו את מה שיוציא, ו'יוסף משיטא' שהיה מומר הסכים לכך והוציא להם את המנורה הטהורה, ונטלו אותה ממנו באמתלא שאי"ז ראוי לאדם פשוט אלא לאוצר המלך, ולאחמ"כ דרשו ממנו שייכנס שוב להביא כלי אחר מקדש הקדשים עבורו, ואמר שאינו יכול ליכנס מפני שהוא מרגיש פחד [וכמו שדרשה הגמרא (מגילה כח.) עה"פ 'השימותי את מקדשיכם', שاع"פ ששוממין, בקדושתן הם עומדים], והרומאים שהתאכזבו מתגובתו, התחילו לחתוך

ממנו איברים עד שהרגוהו במיתה משונה, והיה צועק 'אוי לי שהכעסתי את קוני פעם אחת', ע"כ המעשה.

והנה ודאי גם לבהמות והחיות היה פחד מלהיכנס לבית המקדש, ואם אכן הגיע מצב של 'שועלים הלכו בו', פירושו שהשכינה היתה בהסתר פנים כזה עצום, שאפי' השועלים הנוהגים לפחד, הילכו בו ולא הורגש עליהם שום פחד, וזהו ההסתר פנים הגדול וגלות השכינה שאע"פ שמקום המקדש עדיין בקדושתו, לא מורגש הדבר.

וזהו תפילתנו, רחם על מקדשנו, שהרי לא זזה שכינה מבית המקדש, אמנם אין היא בגלוי אלא בהסתר.

ונתאר לעצמנו, אדם שטמון באדמה ורוצה מאוד לצאת לבחוץ, זהו הדמיון לסבר את האוזן, של שכינה במקדש שהיא טמונה במקום המקדש ורוצה להאיר ולהתגלות.

כמה התרחקנו מההרגשה הזאת, אפילו שאנו יודעים ש'אתה ה' לעולם תשב', אבל 'למה לנצח תשכחנו', צריכים אנו שתשפיע עלינו שפע טהרה ממרום, ותאיר את שכינתך עלינו אף ש'קצפת עלינו עד מאוד'.

ונעתיר לבורא עולם בתחינה 'משוך עבדך אל רצונך', וחדש ימינו כקדם, אמן.

טעם השמחה בט"ו באב

כתוב בגמרא (תענית ל:), 'לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב', ואחד הטעמים שנתבארו בגמרא הוא, 'יום שפסקו מלכרות עצים למערכה', דתניא רבי אליעזר הגדול אומר, מחמשה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה, ולא היו כורתין עצים למערכה, לפי שאינן יבשין. ואמר רב מנשיא, וקרו ליה יום תבר מגל, ע"כ.

ויעויין בדברי רבנו גרשום (ב"ב קכא: ד"ה יום שפסקו) שכתב לבאר, דמאחר וכעת אינם טרודים בכריתת העצים, לכך יכלו להתפנות לעסוק יותר בתורה.

והנה הגע עצמך, האם עבור כמה אנשים שפסקו לכרות עצים והצטרפו ללימוד תורה, אנו עושים יו"ט כזה שלא היו ימים טובים לישראל כמוהו אלא זאת אומרת, שע"י ריבוי התורה ועמלה, מתרבה השפע בכל העולמות, וכל ריבוי של תורה גורם לשמחה עצומה בכל העולם, ואכן יש לתקן יו"ט על כך.

בזמנינו אנו שזוקקים לכח התורה שהיא מגנא ומצלא - כל קבוצה או יחידים שמצטרפים להרבות בלימוד בזמן הזה, מוסיפים זכויות רבות לעם ישראל, ולכך חובה עלינו לקבוע לימוד של כמה שעות אף בימי בין הזמנים, ולהרבות זכויות לעם ישראל.

וראה דרשת הגמרא (ע"ז יט:): עה"פ בתהילים (א' ג') 'אשר פריו יתן בעתו', אמר רבא, אם פריו יתן בעתו, ופירש"י, שיקבע עיתים לתורה, והיינו שהלומד תורה בקביעות, עליו נאמר 'ועלהו לא יבול' ויזכה ל'וכל אשר יעשה יצליח'.

נשתדל לקבוע עיתים קבועים ללימוד התורה הקדושה, והיא תגן עלינו ותשמרנו בכל דרכינו, אמן.

